

Вікові особливості самоствавлення схильних до Інтернет-залежності осіб

Христина Турецька, асистент кафедри психології Львівського національного університету імені Івана Франка

УДК 152.32

У статті здійснено аналіз основних досліджень психологічних особливостей Інтернет-адиктів. Зіставлено особливості самоствавлення схильних та несхильних до Інтернет-залежності осіб. Виявлено вікові особливості самоствавлення схильних до Інтернет-залежності осіб.

Ключові слова: Інтернет-залежність, самоствавлення, самоприйняття, самоінтерес, самоповага.

В статье осуществлен анализ основных исследований психологических особенностей Интернет-аддиктов. Сопоставлены особенности самоотношения склонных и не склонных к Интернет-зависимости лиц. Выявлены возрастные особенности самоотношения склонных к Интернет-зависимости лиц.

Ключевые слова: Интернет-зависимость, самоотношение, самопринятие, самоинтерес, самоуважение.

The article analyzed the basic research of psychological features of Internet-dependent individuals. Features of self-esteem prone and averse to Internet addiction persons were compared. Age features of self-esteem prone to Internet addiction persons were identified.

Keywords: Internet addiction, attitudes towards themself, self-acceptance, self-interest, self-esteem.

Постановка проблеми. За останні десятиріччя у сфері інформаційних технологій і систем телекомунікацій відбулися не лише кількісні, а й якісні зміни. Різке збільшення кількості користувачів перетворило Інтернет із системи зберігання й передачі надвеликих обсягів інформації у новий вимір соціальної реальності й сферу соціально-психологічної активності величезної кількості людей. Варто зазначити, що основну групу користувачів українського Інтернету

складає молодь, так за результатами «GfK Україна» та «Gemius Україна», котрі провели дослідження аудиторії українського Інтернету, найактивніше Мережею користуються українці віком 14-19 років. Тому актуальним є виявлення специфіки uzалежнення від Інтернету саме цієї групи користувачів з метою розробки відповідних профілактичних та корекційних програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині відомо чимало психологічних досліджень Інтернет-активності здійснених за кордоном (К. Янг, А. Голдберг, Д. Грінфілд, Дж. Сулер, Р. Девіс, М. Орзак, М. Гріффітс, А. Войскунский, А. Єгоров, Н. Кузнецова, А. Андрєєв, А. Анциборов, В. Астафєв, В. Бурова, Л. Пережогін), а останнім часом і в Україні (Т. Карабин, О. Петрунько, В. Посохова, А. Церковний). Однак, на сьогоднішній день є ще досить мало відомостей про соціально-психологічні чинники Інтернет-залежності та вікову специфіку в генезі цього виду нехімічної адикції.

Дослідження психологічних факторів, що спричиняють або ж пов'язані з Інтернет-адикцією можна умовно поділити на три групи, відповідно до типу психічних явищ, яких вони стосуються.

Особливості емоційної сфери Інтернет-залежних.

К. Янг та Р. Роджерс [20] встановили зв'язок Інтернет-залежності з депресією. Таку кореляцію автори пояснюють тим, що для осіб з депресивними розладами, що характеризуються низькою самооцінкою та страхом бути відкинутим, дуже важливо бути прийнятими іншими, тому труднощі в міжособовому спілкуванні вони можуть компенсувати завдяки віртуальній підтримці.

Дж. Волам та К. Мітчел [19], досліджуючи поведінку підлітків в Інтернеті, встановили, що дівчатка з високим рівнем тривожності або у конфлікті з батьками з більшою ймовірністю встановлювали близькі стосунки з іншими Інтернет-користувачами. Це стосується і тих хлопців, у яких не було взаєморозуміння в родині та вищий рівень тривожності.

А. Шайдуліна [6] у підлітків з Інтернет-залежністю відмічає дисгармонію

функціонування емоційної сфери, що виявляється в нездатності до чіткої диференціації своїх почуттів, неможливості спонтанно відреагувати у комунікативних ситуаціях, тенденцію до соціальної ізоляції.

У дослідженні А. Єгорова, Н. Кузнецової та ін. самооцінка Інтернет-адиктів виявилася суттєво нижчою, ніж у контрольній групі. За шкалами самоставлення виявлено значимі відмінності у виразності інтегрального почуття за/проти свого Я та самоінтересу між Інтернет-залежними й Інтернет-незалежними підлітками.

Індивідуально-психологічні особливості Інтернет-залежних.

К. Янг виявила, що Інтернет-адикти мають високий рівень абстрактного мислення, впевнені в собі, індивідуалісти, чутливі, насторожені в між особових контактах, характеризуються нонконформізмом.

У дослідженні А. Єгорова, Н. Кузнецової та ін. [7] за методикою Р. Кеттелла виявлено, що підлітки-адикти, маючи високу, домінуючу потребу в близькому спілкуванні, «по душах» (високі показники за факторами А і Q2), при цьому не мають достатньої соціальної сміливості (фактор Н) для встановлення стосунків з оточуючими людьми в реальному світі. Також автори встановили, що серед Інтернет-залежних переважають підлітки із шизоїдним (29,8%), істероїдним (19,3%), лабільним й епілептоїдним (по 12,3%) типами акцентуації. Рідше зустрічалися нестійкі й психастенічні акцентуанти (по 7%) і в одиничних випадках астено-невротичні (5,3%) й гіпертимні (3,5%). Переважання шизоїдних акцентуантів серед Інтернет-адиктів автори пов'язують із особливостями діяльності в мережі – певний відхід від реальності, що властивий шизоїдам. Також у досліджуваних адиктів ризик алкоголізації й наркотизації виявився істотно вищим, ніж у контрольній групі.

Особливості соціально-комунікативної сфери Інтернет-залежних.

У дослідженні Е. Губенко [6] встановлено значимі відмінності у впевненості в собі та сміливості у соціальних контактах між групою схильних і не схильних до Інтернет-залежності. Особи, схильні до Інтернет-залежності,

переживають більше суб'єктивних труднощів у спілкуванні в реальному житті, гірше оцінюють свою здатність до прийняття рішень у складних ситуаціях, здатність до контролю власних дій та їхніх результатів.

У дослідженні Ю. Кльонової [9] виявлено значимі зв'язки між Інтернет-адикцією й ознаками негативного комунікативного настановлення, як-от: завуальована та відкрита жорстокість у стосунку до людей, у судженнях про них, негативний особистий досвід спілкування з навколишніми.

В. Посохова виявила домінуючі стратегії психологічного захисту у спілкуванні юнаків, схильних до Інтернет-залежності та зробила висновок, що вони частіше обирають агресивну тактику у спілкуванні.

Мета дослідження полягає у виявленні вікової динаміки самоствавлення схильних до Інтернет-залежності у порівнянні з користувачами Мережі, не схильними до цієї залежності.

У процесі емпіричного дослідження використано комплекс психодіагностичних методик: шкала ясності Я-концепції, тест-опитувальник самоствавлення В. Століна, опитувальник Інтернет-залежності К. Янг та опитувальник настановлень стосовно Інтернету (адаптований Е. Губенко).

Для обробки даних застосовано методи математичної статистики: порівняльний аналіз (Т-критерій Стюдента), дисперсійний аналіз ANOVA, кластерний та регресійний аналіз.

У дослідженні взяло участь 606 осіб, із них – 274 чоловіки та 332 жінки. Середній вік досліджуваних склав 22,1 роки. Основним критерієм, за яким добиралась група досліджуваних – це вільний доступу в респондентів до Мережі Інтернет, відповідно, всю групу досліджуваних склали користувачі Інтернету. Більшу частину (61%) досліджуваних склали особи 16-21 року, тобто юнацького віку. Найменш представлені групи 13-15 років – підлітковий вік та 44-55 – пізня дорослість.

З метою розподілу групи досліджуваних на підгрупи із різним рівнем Інтернет-залежності, було використано метод К-середніх, що утворює задану

кількість кластерів, котрі розміщені на максимальних відстанях один від одного, шляхом мінімізації відмінностей усередині кластерів та максимізації відмінностей між кластерами. У результаті кластерного аналізу виділено 3 кластери (у першому – 254, у другому – 221 і в третьому – 131 особа).

В перший кластер увійшли досліджувані із середнім рівнем вираженості симптомів Інтернет-залежності, у другий кластер – досліджувані із найнижчими показниками за Інтернет-залежністю, а у третій кластер – із найвищими показниками за ознаками Інтернет-залежності. Відмінності між кластерами додатково підтверджено методом дисперсійного аналізу.

З метою з'ясування вікових особливостей самоствавлення було порівняно відповідні вікові підгрупи схильних та несхильних до Інтернет-залежності користувачів Інтернету із застосуванням t-тесту Стюдента.

В осіб періоду *ранньої юності* (13-15 рр.) схильних до Інтернет-залежності виявлена нижча ясність Я-концепції ($t=4,03$; $p\leq 0,00$), нижчий рівень самоповаги ($t=3,51$; $p\leq 0,00$), аутосимпатії ($t=2,55$; $p\leq 0,03$) та загальної самооцінки ($t=3,41$; $p\leq 0,01$), а також вищий рівень внутрішньої конфліктності ($t=-2,65$; $p\leq 0,03$).

В осіб періоду *пізньої юності* (16-21 рр.), схильних до Інтернет-залежності виявлені відмінності: нижча ясність Я-концепції ($t=5,71$; $p\leq 0,00$) та розуміння себе ($t=6,98$; $p\leq 0,00$); нижчий рівень впевненості в собі ($t=7,73$; $p\leq 0,00$), схвалення себе ($t=4,06$; $p\leq 0,00$), керування своїм життям ($t=5,04$; $p\leq 0,00$), інтересу до себе ($t=5,04$; $p\leq 0,00$), самоповаги ($t=9,44$; $p\leq 0,00$), аутосимпатії ($t=4,69$; $p\leq 0,00$) та загальної самооцінки ($t=8,59$; $p\leq 0,00$), а також вищий рівень звинувачення себе ($t=-2,58$; $p\leq 0,01$) та внутрішньої конфліктності ($t=-8,99$; $p\leq 0,00$).

У схильних до Інтернет-залежності осіб *ранньої дорослості* (22-25рр.) виявлені відмінності: вищі показники за усіма шкалами Інтернет-залежності, нижча ясність Я-концепції ($t=5,94$; $p\leq 0,00$) та розуміння себе ($t=4,71$; $p\leq 0,00$); нижчий рівень впевненості в собі ($t=5,16$; $p\leq 0,00$), схвалення себе ($t=3,05$;

$p \leq 0,00$), керування своїм життям ($t=2,75$; $p \leq 0,00$), самоповаги ($t=5,99$; $p \leq 0,00$), аутосимпатії ($t=4,69$; $p \leq 0,00$) та загальної самооцінки ($t=8,59$; $p \leq 0,00$), а також вищий рівень внутрішньої конфліктності ($t=-5,72$; $p \leq 0,00$). Такі більшою мірою схильні очікувати негативного ставлення інших ($t=3,43$; $p \leq 0,00$).

В осіб *середньої дорослості* (26-45 pp.), схильних до Інтернет-залежності, виявлені такі відмінності: нижчий рівень впевненості в собі ($t=5,16$; $p \leq 0,00$), схвалення себе ($t=3,05$; $p \leq 0,00$), самоповаги ($t=5,99$; $p \leq 0,00$), аутосимпатії ($t=3,41$; $p \leq 0,03$) та загальної самооцінки ($t=4,64$; $p \leq 0,01$), а також вищий показник внутрішньої конфліктності ($t=-5,72$; $p \leq 0,03$).

Отже, результати порівняння вікових підгруп схильних та несхильних до Інтернет-залежності осіб дають змогу стверджувати, що нижчим рівнем ясності Я-концепції характеризуються особи, схильні до Інтернет-залежності. Система їхніх уявлень про себе менш чітка, інтегрована та стабільна. Їм також притаманний найнижчий із трьох груп рівень розуміння себе – недостатнє розуміння того, що відбувається у їх власному внутрішньому світі, різниця між власним Я-образом й сприйняттям іншими людьми. Можна стверджувати, що унаслідок віртуальної активності особа відволікається не лише від проблем та труднощів реального життя, а також від необхідності саморефлексії та самовизначення.

Схильні до Інтернет-залежності, характеризуються найнижчими показниками у сфері самоствавлення — їм найменшою мірою притаманні самоповага, аутосимпатія та самоінтерес. Саме невпевненість у власних силах на тлі загального негативного ставлення до себе, переживанні конфлікту із самим собою в реальному житті спричиняє тенденцію до встановлення соціальних стосунків у віртуальній реальності, у якій вдасться задовольнити потребу у самоповазі та підвищити самооцінку.

Також, схильні до Інтернет-залежності не мають достатньої впевненості у тому, що здатні викликати в інших симпатію, позитивне ставлення, що може породжувати труднощі у спілкуванні, певну настороженість у взаєминах з

іншими людьми. Імовірно, такі труднощі в міжособовому спілкуванні служать однією із причин того, що вони прагнуть встановлювати в Мережі міжособові контакти, вважають їх більш задовільними, ніж спілкування в реальному житті.

З метою детальнішого аналізу вікових особливостей само ставлення у виділених кластерах зіставлено показники досліджуваних у віці ранньої та пізньої юності (13-21) із показниками ранньої дорослості (22-25) та середньої дорослості (26-40) всередині кластерів *«несхильні до Інтернет-залежності»* та *«схильні до Інтернет-залежності»*. Для порівняння використано дисперсійний аналіз та уточнено його результати (застосовано тест Шеффе).

У кластері *«несхильні до Інтернет-залежності»* виявлено, що:

- найнижчі показники за розумінням себе притаманні підліткам і юнакам, а найвищі – особам ранньої дорослості;
- особам у віці ранньої дорослості притаманні вищі показники інтересу до себе у порівнянні із середньою дорослістю;
- юнакам та підліткам притаманні найвищі, а особам ранньої дорослості – найнижчі показники за внутрішньою конфліктністю;
- найвищі показники самоповаги притаманні особам ранньої дорослості, а найнижчі – підліткам та юнакам;
- найнижчий самоінтерес притаманний особам середньої дорослості, а найвищий – ранньої дорослості;
- у юнаків та підлітків самооцінка суттєва нижча, ніж в осіб ранньої дорослості.

Також у цьому кластері Я-концепція стає більш інтегрованою із зростанням віку респондентів – виявлені відмінності між показниками групи юнаків і підлітків та середньої й пізньої дорослості ($p \leq 0,00$).

Отже, саме особам, не схильним до Інтернет-залежності, у віці ранньої дорослості притаманні найвищі показники – у них виявлено найвищий рівень самоповаги та найнижчий внутрішньої конфліктності.

У кластері *«схильні до Інтернет-залежності»* виявлено кардинально протилежні результати. У досліджуваних із підгрупи ранньої дорослості

виявлено нижчі показники за рівнем самоповаги у порівнянні із юнаками ($p \leq 0,04$) та загальної самооцінки у порівнянні з середньою дорослістю ($p \leq 0,02$).

Показники ясності Я-концепції зростають у підгрупі середньої дорослості у порівнянні із юнаками ($p \leq 0,04$). Причому, найнижчим рівнем ясності Я-концепції характеризується у цьому кластері підгрупа ранньої дорослості.

Результати порівняльного аналізу дозволили стверджувати, що на усіх вікових етапах є суттєва відмінність у показниках самоствавлення у неохильних та охильних до Інтернет-залежності осіб – в останніх вони перебувають на стабільно нижчому рівні. Найбільш виражені відмінності між групами виявлено на етапі ранньої дорослості, коли у групі охильних до Інтернет-залежності простежується «западання», а у неохильних – «пік» практично за усіма показниками самоствавлення.

Таблиця 1.

Вікові особливості самоствавлення охильних та неохильних до Інтернет-залежності осіб

Особи, неохильні до Інтернет-залежності	Особи, охильні до Інтернет-залежності
<i>Рання юність (13-15)</i>	
Образ власного Я більш чіткий ніж в осіб пізньої юності. Самооцінка висока, очікують позитивного ставлення інших.	Для них притаманна найнижча з усіх вікових підгруп ясність Я-концепції та розуміння себе. Їхній образ власного Я недостатньо визначений, нечіткий та нестабільний. Самооцінка досить критична, охильні до самокопання та саморефлексії. Невпевнені в тому, що викликають у інших симпатію, що може зумовлювати труднощі в міжособовому спілкуванні.
<i>Пізня юність (16-21)</i>	
Достатньо визначена Я-концепція, іноді вагаються стосовно власного Я. Самооцінка вище середнього, прийняття себе, впевненість у своїх силах, від інших очікують позитивного ставлення.	Образ Я недостатньо чіткий та інтегрований, проте, у порівнянні із показниками осіб ранньої юності, інтегрованість Я-концепції зростає. Досить адекватна, близька до реальної оцінка власних сил і можливостей, критична оцінка шансів на успіх, охильність вибирати посильні завдання, гальмування ризикованих рішень.
<i>Рання дорослість (22-25)</i>	
Притаманний чіткий та визначений образ власного Я, добре розуміння себе, своїх почуттів, бажань та вчинків. Пік за показниками самооцінки серед усіх вікових підгруп. Прийняття себе, висока впевненість у своїх силах, віра в успіх у будь-яких починаннях, здатність відстоювати свої	Простежується «западання» за усіма показниками самоствавлення. Образ власного Я недостатньо інтегрований, найнижчий рівень самооцінки з усіх вікових підгруп - досить скромне уявлення про власне "Я", недооцінка себе, неохильність у власних силах. Слабка віра в успіх при починанні будь-

<p>позиції, активність, дуже хороша соціальна адаптація, незалежність, бажання змагатися. Очікують позитивного ставлення інших, впевнені у тому, що оточуючі ставляться до них із симпатією, бажають тільки добра і позитивно оцінюють їхні якості. Відсутні труднощі у спілкуванні та встановленні ділових та особистісних стосунків.</p>	<p>якої справи, схильність сприймати реальний успіх та позитивну оцінку інших як тимчасову або випадкову, уникнення ситуацій змагання. Труднощі соціальної адаптації, невпевнена позиція у спілкуванні, нездатність відстоювати свої інтереси. Їм притаманна недостатня впевненість у тому, що вони викликають у інших симпатію, позитивне ставлення, що може породжувати труднощі у спілкуванні, певну настороженість у взаєминах з іншими людьми.</p>
<p><i>Середня дорослість (26-40)</i></p>	
<p>Найвища з усіх вікових підгруп ясність Я-концепції. Їхній образ власного Я є чітко і послідовно визначений, внутрішньо завершений і достатньо стабільний. Самооцінка висока – їм притаманне прийняття себе, висока впевненість у своїх силах, віра в успіх у будь-яких починаннях, здатність відстоювати свої позиції, активність, дуже хороша соціальна адаптація, незалежність, бажання змагатися. Очікують позитивного ставлення інших, впевнені у тому, що оточуючі ставляться до них із симпатією, бажають тільки добра і позитивно оцінюють їхні якості.</p>	<p>Достатньо визначений образ власного Я, проте іноді вагається стосовно того, якою людиною вони насправді є. Тобто, простежується позитивна динаміка ясності Я-концепції у порівнянні із ранньою дорослістю. Із усіх вікових підгруп осіб, схильних до Інтернет-залежності, саме у середній дорослості самооцінка найвища.</p>

Висновки. Зважаючи на результати дослідження, константуємо, що особливості самоставлення користувачів Інтернету на етапі ранньої дорослості, коли відбувається перехід до самостійного життя, належать до значимих передумов схильності чи несхильності особистості до розвитку Інтернет-залежності. У користувачів із високими показниками у сфері самоставлення відсутні тенденції до Інтернет-залежності, тоді як у користувачів із суттєвим «западанням» показників самоприйняття, самоповаги та самоінтересу виявляється значна схильність до Інтернет-залежності.

Література

1. Андреев А.С. Интернет-адикция как форма зависимого поведения / А.С. Андреев, А.В. Анцыборов. – [Електронний ресурс] / А.С. Андреев // – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.narcom.ru/cabinet/online.html>
2. Астафьев В.А. Индивидуально-психологические особенности пользователей сети Интернет [Електронний ресурс] /В.А. Астафьев. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://psynet.carfax.ru/texts/astaf3.htm>.

3. Белинская Е. П. Человек в информационном мире/ Е. П. Белинская. – [Электронный ресурс] / Е.П. Белинская. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://psynet.by.ru/texts/bel3.htm>.
4. Бурова В.А. Социально-психологические аспекты Интернет-зависимости [Электронный ресурс] / В.А. Бурова. – [Цит. 2010, 6 червня]. – Режим доступу: http://library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=show_full&id=1106583118&archive=1129709116&start_from=&ucat=15&.
5. Войскунский А. Е. Актуальные проблемы зависимости от интернета / А. Е. Войскунский // Психологический журнал. – 2004. – №1. – С. 90–101.
6. Губенко Э.В. Психологические аспекты интернет-аддикции: Интернет-аддикция и трудности межличностного общения [Электронный ресурс] / Э.В. Губенко. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://psynet.carfax.ru/texts/gubenko.htm>.
7. Егоров А. Особенности личности подростков с интернет-зависимостью/ А. Егоров, Н. Кузнецова, Е. Петрова // Вопросы психического здоровья детей и подростков. – 2005. – Т. 5. – № 2. – С. 20–27.
8. Карабин Т.В. Причины виникнення психологічної залежності у молоді від спілкування у віртуальному середовищі комп'ютерних мереж/ Т.В. Карабин // Актуальні проблеми психології. Т.1. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. – К. : Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2002, Ч.8. – С. 68–74.
9. Кленова Ю. Экспериментальное исследование взаимосвязи интроверсии и коммуникативной настановлення с Интернет – зависимостью [Электронный ресурс] / Ю. Кленова. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : http://flogiston.ru/articles/netpsy/ia_klenova.
10. Пантеев С.Р. Методика исследования самоотношения / С.Р. Пантеев. – М. : Смысл, 1993. – 32с.

11. Пережогин Л.О. Интернет-аддикция в подростковой среде [Электронный ресурс] / Л.О. Пережогин. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : www.rusmedserv.com/psychsex.
12. Посохова В. Особливості життєвого планування Інтернет-залежної молоді/ В. Посохова // Психологічні перспективи. – 2004. – Вип.6. –С.150-157.
13. Посохова В.В. Комунікативні характеристики особистості, схильної до інтернет-залежності / В. Посохова // Наук. студії із соц. та політ. психології: зб. ст. – К. : Міленіум, 2005. – Вип. 10 (13). – С. 209–219.
14. Столин В. В. Опросник самооотношения / В. В. Столин, С. Р. Пантеев // Практикум по психодиагностике. Психодиагностические материалы. – М., 1988. – С. 123–130.
15. Церковний А. Аспекти формування Інтернет-залежності / А. Церковний // Соціальна психологія. – 2004. – №5. – С.149–154.
16. Шемелюк А. Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості / А. Я. Шемелюк / / Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 6. – С. 26-27.
17. Український інтернет-користувач: який він? [Електронний ресурс]. – [Цит. 2009, 5 квітня]. – Режим доступу : <http://www.tv.net.ua/news/internet/758-ukrayinskijj-internet-koristuvach-jakijj-vin.html>
18. Shapiro N. A. Psychiatric Description of “problematic” Users of the Internet / N. A. Shapiro, T. D. Goldsmit, P. E. Kek // Journal of Affective Disorders. – 2000. – №.57. – P.267–272.
19. Wolakm J. Escapism or co-operation? Descriptions of teenagers, forming mutual relations in the Internet [Electronic resource] / J. Wolakm, K. Mitchell, D. Finkelhor // [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://psynet.carfax.ru/abst.htm>
20. Young K.S. The Relationship Between Depression and Internet Addiction [Electronic resource] / K.S.Young, R. C. Rodgers // [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www.netaddiction.com/articles/ cyberpsychology.htm>